

SAT-2B.313-1-L-10

THE ACTUAL LIMITATION OF THE EXERCISE OF PARENTAL RIGHTS BY ONE PARENT IN THE CASE OF SOLE EXERCISE OF THE SAME BY THE OTHER PARENT IN THE CASE OF A DECISION ISSUED AFTER A DIVORCE OR SEPARATION.²⁰⁴

Denitsa Petrova, PhD Student
Private Law Department, Faculty of Law
„Angel Kanchev“ University of Ruse, Bulgaria
Lawyer in the Ruse Bar Association
E-mail: dpetrova@uni-ruse.bg

***Abstract:** The topic of the exercise of parental rights is widely discussed in theory, the present report does not aim to analyze their content, but to examine the actual limitation of the parent not preferred by the court and his inability to participate in the life of his child after the divorce or separation. For this purpose, a comparison was made between the preferential exercise of parental rights and the institution of restriction and deprivation of parental rights, other points of view were also considered, those of shared parenting and shared residence.*

***Keywords:** Parental rights, Restriction and deprivation of parental rights, Shared parentage, Shared residence*

ВЪВЕДЕНИЕ

Семейството е от изключителна важност за развитието на детето. В него то удовлетворява основните си нужди както от физическо, така и от емоционално естество. Поради това раздялата или разводът на родителите предизвиква сериозни промени в света му. Това е един травмиращ опит, в резултат на който детето независимо от възрастта си изпитва широк спектър от негативни емоции. В случаите на разрушаване на семейната система се влошават взаимоотношенията не само между двамата родители, но и между родителите и децата, междуличностните родителски конфликти водят до объркване на детето и до накърняване на чувството му на справедливост, то е принудено да избира между двамата си родители, които обича и това води до затруднения в общуването както с родителите, така и с връстниците си²⁰⁵. **Раздялата е объркваща и стресираща и за самите родители, те вече не могат да продължат да участват в живота на детето си така, както са участвали до сега особено в случаите на засилен междуличностен конфликт.** Целта на настоящия доклад е да изследва възможностите или по-точно невъзможността за упражняване на родителските права от непредпочетения родител в хипотезата на еднолично упражняване на родителските права, като се направи съпоставка с института за ограничаване и лишаване от родителски права и се даде предложение de lege ferenda за разрешаване на този въпрос.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Исторически въпросът за упражняването на родителските права е бил решаван безспорно, в чл. 62, ал. 2 от Закона за лицата (отм.) е закрепена повелята, че родителската власт принадлежи на бащата, а ако не може от майката, при развод родителската власт принадлежи на оня от съпрузите, комуто, според бракоразводното решение, детето е оставено на

²⁰⁴ Докладът е представен на пленарната сесия октомври 2023 с оригинално заглавие на български език: Фактическото ограничаване на упражняването на родителски права от единия родител в хипотезата на еднолично упражняване на същите от другия родител при постановено решение след развод или раздяла.

²⁰⁵ Френкева, М., „Измерения на психологическото консултиране при деца на разведени родители“, В: „Семейство и солидарност между поколенията“, Институт за изследване на населението и човека БАН, С. 2013, с. 383-391. В статията си авторът акцентира върху способността на децата да реагират съобразно способностите си за оценяване и осъзнаване на раздялата между родителите, като ги категоризира съгласно възрастта им.

попечение²⁰⁶. В следващите нормативни актове уреждащи материята на семейното право се продължава същата линия, родителските права се предоставят на единия от двамата родители, другият получава режим на лични срещи с детето. Новият Семейен кодекс²⁰⁷ въвежда две много важни промени в режима за упражняване на родителските права. Първото нововъведение е свързано с възможността родителите сами да постигнат споразумение по важните въпроси касаещи децата, а второто - с разделяне на местоживеенето на децата от упражняването на родителските права²⁰⁸. По този начин се предоставя по-голяма гъвкавост при вземане на решения касаещи упражняването на родителските права и задължения след развода или раздялата. Съдът има функцията да следи дали са защитени в пълна степен интересите на детето, но не може да взема решение за бъдещето му вместо родителите. Това предоставя възможност на родителите, които са запазили добрата комуникация да постигнат съгласие по всички важни въпроси касаещи техните деца. Дискусионен в теорията²⁰⁹ е въпросът дали може да се договори споделено родителство и местоживеенето на детето да бъде разпределено по предварително определен график в дома на майката и бащата, законът не налага ограничения в този смисъл, но и практиката не изобилства от такива решения. Считам че е възможно стига родителите да постигнат съгласие и тяхното споразумение да е в интерес на детето, съдът е длъжен да го одобри- арг. от чл. 127, ал. 1 СК и чл. 59, ал. 1 във вр. чл. 49, ал. 5 СК. Нещо повече, няма законови пречки съдът да постанови решение, с което упражняването на родителските права се продължава и от двамата родители.

Какво означава упражняване на родителските права след развод или раздяла? Докато връзката е съществувала децата и родителите са живеели заедно, като родителите по общо съгласие са решавали всички въпроси касаещи децата, след раздяла обаче се създава нова обстановка, в която общото съжителство се преустановява и не може да продължи. В тази ситуация родителите следва да вземат две важни решения: кой от тях ще полага ежедневните грижи и кой ще взема важните решения касаещи физическото, психическото и образователното развитие на детето. Съвсем естествено е фактическите грижи по отглеждане и възпитание да се поемат от този родител при когото децата остават да живеят. **Важните решения свързани с образование, лечение, представителство и местоживеене, определят съдържанието на термина упражняване на родителските права и задължения след развод или раздяла**²¹⁰ и ако въпросите не се отнесат за решаване пред съд те се вземат и от двамата родители, тъй като според чл. 122, ал. 1 СК носител на права и задължения по отношение на ненавършилите пълнолетие деца е всеки родител.

Когато родителите са в конфликт и не могат да постигнат общо съгласие по въпросите относно отглеждането и възпитанието на децата се налага съдът служебно да определи „по-пригодния“ родител и да постанови упражняването на родителските права на него, а на другия да определи режим на лични отношения- арг. от чл. 127, ал. 2 СК и чл. 59, ал. 2 във вр. ал. 4 СК. Следователно се прилага концепцията на еднолично упражняване на родителските права, което на практика означава, че важните решения касаещи живота и здравето на детето се вземат само от единия родител, а другия получава право на лични срещи. Но по този начин не се ли ограничават фактически правата на родителя, който не е определен от съда за „по-пригоден“? Според преобладаващата част от доктрината родителят на когото не е поверено детето, не изгубва нито своето родителско качество, нито титулярството на родителските

²⁰⁶ Закон за лицата, утвърден с Указ от 13 декември 1907, под № 97, обнародван в брой 273 на ДВ от 17 декември същото година.

²⁰⁷ ДВ, бр. 47 от 23 юни 2009г. в сила от 1 октомври 2009г.

²⁰⁸ Балджиева, М., „Упражняването на родителските права и задължения след раздяла или развод-критичен преглед на теорията и съдебната практика“, В: Научни трудове на института за държавата и правото БАН, том VII, 2012г., с. 180-193

²⁰⁹ Пак там: Според проф. Ненова и доц. Станева след развод или раздяла е обективно невъзможно за бившите съпрузи съвместно да упражняват родителските права. Според съдия Стилияна Григорова и доц. Тодорова няма пречки това да се случва и дават за пример споделено родителство при раздяла без да е сезиран за това съдът.

²¹⁰ Балджиева, М., „Упражняването на родителските права и задължения след раздяла или развод-критичен преглед на теорията и съдебната практика“, В: Научни трудове на института за държавата и правото БАН, том VII, 2012г., с. 180-193

права и задължения, а губи само значителен обем от практическото им осъществяване²¹¹ като ги реализира на практика само в периодичните контакти с детето²¹². Така, чисто житейски, положението на непредпочетения от съда родител се доближава до положението на родител с ограничени или отнети родителски права, въпреки че чисто юридически двете хипотези коренно се различават. По какво си приличат и по какво се различават преимущественото упражняване на родителските права с института за ограничаване или лишаване от родителски права.

За сравнение, право да търсят съдействие и защита по първото производство са само родителите или осиновителите на детето, т.е само тези субекти които са носители на родителски правомощия, ответникът е другият родител/осиновител. Докато в производството по ограничаване или лишаване от родителски права родителят или осиновителят са само част от легитимираните лица, които могат да подадат молба за съдействие до съда. На осн. чл. 133, ал. 1 СК това производство се образува и по искане на дирекция „Социално подпомагане“ и на Районна прокуратура, които в случая не защитават свои законни права и интереси, а са процесуални субституенти.

Производствата се различават и по своята правна природа, това за предоставяне на родителските права е с характер на спорна съдебна администрация на гражданските отношения и Решението не се ползва със сила на присъдено нещо, а производството по чл. 131-132 СК си е типично исково производство с всички произтичащи последици от това-общ ред, сила на присъдено нещо, изпълнителна сила, присъждане на разноски и т.н.

На следващо място се различават и основанията за започване на производството при подаване на молба до съда за определяне на по-пригодния родител, който да упражнява родителските права необходимо условие е да има спор между родителите. В производството по чл. 131-132 СК се изследва поведението (действието или бездействието) на родителя/осиновителя, което представлява опасност за детето и въпросът за отношенията между родителите е без правно значение.

Резултатите от постановено решение, с което се уважава предявеният иск също се различават. Решение, с което се определя единият родител за носител на родителските права не отнема правата на другия, макар на него да се определя само режим на лични отношения с детето. Той продължава да е носител на правата в пълен обем и следва да даде своето съгласие при осиновяване на детето, при пътуване в чужбина, при издаване на задгранични документи, както и мнение при сключване на брак от непълнолетен (тези права се упражняват задължително общо от двамата родители). Решение, с което се ограничава или лишава от родителски права родител се вписва служебно в общината по постоянен адрес на родителя и от това следват редица ограничения за него. В случаите на пълно лишаване от права, той не дава мнения и съгласия по нито един въпрос касаещ развитието на детето, но запазва правото на лични отношения с него, запазва се и задължението за издръжка.

При смърт на номиналния родител или при лишаване от права, непредпочетеният в първата хипотеза родител получава упражняването на родителските си правомощия в пълен обем, докато във втория случай на детето се назначава попечител или настойник. За да може лишен от родителски права да ги упражнява отново, следва да се проведе успешно производство по възстановяване на родителските права- арг. от чл.135, ал. 2 СК.

Разбира се има и прилики и в двата случая на родителите чиито права са засегнати със съдебното решение се определя режим на лични отношения и във всички случаи се запазва задължението за ежемесечна издръжка на детето до навършване на пълнолетие.

Следователно родителските права на непредпочетения родител се запазват, той е оправомощен да дава мнения и съгласия по въпроси, които задължително се решават от двамата родител по общо съгласие, но по останалите касаещи развитието на детето- не. Това положение не носи никакво удовлетворение на родителя, който е принуден да наблюдава развитието на детето си от разстояние и да участва във възпитанието му през два уикенда в

²¹¹ Ненова, Л., „Семейно право- тълкувателен справочник“, С. 1990г., с. 287

²¹² Станева, А., „Ограничаване и лишаване от родителски права“, С., 1990г., с.71-72

месеца. Той се оказва в ролята на „наказан“ не поради провинения (действия или бездействия) спрямо детето, а поради факта, че връзката между родителите е приключила. На практика родителят при когото не живее детето се оказва в положение по-тежко от това на родителя с ограничени родителски права, и твърде близко да лишения от родителски права²¹³.

В началото на изложението стана ясно, че новият Семейен кодекс категорично разделя правото на местоживеене от упражняването на родителските права, което означава, че няма пречка местоживеенето на детето да бъде определено при единият родител, който да осъществява и фактическите грижи по отглеждането, а самите родителски права да бъдат споделени, в този смисъл съдът може да постанови въпросите свързани със здравето, обучението и имуществото да се решават по общо съгласие това е така наречената концепция за споделено родителство²¹⁴. Така на практика ще се избегне унижителното положение на непредпочетения родител, както и допълнителното нагнетяване на излишно напрежение. Някои автори стигат и по-далеч като считат, че няма проблем въпреки неразбирателството между родителите и явния им конфликт да се постанови и споделено местоживеене²¹⁵. Напълно споделям тази теза, тъй като конфликтът не може да изчезне от само себе си, следва да се полагат целенасочени усилия от родителите в тази насока с помощта на компетентните за това органи. Разрешаване на конфликта им чрез предоставяне на едноличното упражняване на родителските права дава възможност на този родител да обсеби детето като прекъсне връзката между него и другия родител. От тази динамика в отношенията потърпевши са винаги децата, а законът въздига именно техния интерес във висша ценност.

Как може да се разреши този проблем? На първо място трябва да се изостави инерцията, с която се предоставят родителските права само на единия родител. Практиката в тази насока вече е остаряла и не отговаря на новите социални условия. Светът е по-развит, модерен и либерален. На следващо място в новия Семейен кодекс липсват законови пречки, които да се противопоставят или забраняват продължаване на съвместното упражняване на родителските права след развод или раздяла. При констатиран конфликт съдът следва **да може** по собствена инициатива да определи ползването на задължителни социални услуги съгласно чл. 138а СК от родителите заедно, поотделно или с детето, а не това да става само по предложение на дирекция „Социално подпомагане“. Стъпка в правилната посока е и изменението на Гражданско процесуалния кодекс²¹⁶, с което са дава възможност съдът да задължи страните да участват в процедура по медиация, когато е предявен иск относно упражняването на родителските права и най-важното условие според Миглена Балджиева²¹⁷, което напълно подкрепям е да се даде възможност на съда по собствено убеждение да може да постановява съвместно упражняване на родителските права, както и споделено местоживеене. По този начин родителите ще бъдат „принудени“ да поддържат комуникацията помежду си, а ако това ги затруднява да ползват допълнителни ресурси: психолози, медиатори, социални услуги, в името на най-добрия интерес на детето.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Преимущественото упражняване на родителските права и задължения от единия родител на практика превръща другия в страничен наблюдател на живота на детето си, което не е в интерес на самото дете. Съдът е длъжен да следи за висшия интерес на детето и не е обвързан със старите разбирания, че след развода или раздялата родителските права и местоживеенето следва да се концентрират у единия родител. Новият Семейен кодекс дава възможност да се

²¹³ Григорова, С., „Практически проблеми на новия Семейен кодекс“, С., 2011, с. 83

²¹⁴ Балджиева, М., „Упражняването на родителските права и задължения след раздяла или развод-критичен преглед на теорията и съдебната практика“, В: Научни трудове на института за държавата и правото БАН, том VII, 2012г., с. 180-193

²¹⁵ Пак там

²¹⁶ Чл. 140а. (Нов- ДВ, бр. 11 от 2023г., в сила от 01.07.2023г.)

²¹⁷ Балджиева, М., „Упражняването на родителските права и задължения след раздяла или развод-критичен преглед на теорията и съдебната практика“, В: Научни трудове на института за държавата и правото БАН, том VII, 2012г., с. 180-193

прецени фактичката ситуация и да се постанови решение, което да не изолира детето от неотглеждания го родител, а да съдейства за запазване и развиване на връзките помежду им като позволи на този родител да участва в отглеждането и възпитанието на детето.

Конфликтът между родителите не следва да е довод за постановяване на еднолично упражняване на родителските права-напротив, при констатирани противоречия родителите, същите следва да бъдат насочвани към специалисти, които да им помогнат да преодолеят разногласието си в иметона собственото им дете. По този начин няма да се стига до облагодетелстване на единия и наказание за другия родител заради невъзможността партньорската им връзка да продължи. Тъй като възможността за постановяване на споделено родителство или местоживеете не е изрично предвидена в закона, следва това да бъде допълнено, за да се даде възможност на съдебните състави да постановяват съдебни решение съобразно фактичката обстановка, а не според остарели морални разбирания и не на последно място да могат да насочват страните към ползване на социални услуги когато се констатира разногласие между тях.

REFERENCES

Baldzhieva, M., "The exercise of parental rights and obligations after separation or divorce - a critical review of the theory and judicial practice", In: Scientific works of the Institute for the State and Law BAS, Volume VII, 2012. (Оригинално заглавие: Балджиева, М., „Упражняването на родителските права и задължения след раздяла или развод-критичен преглед на теорията и съдебната практика“, В: Научни трудове на института за държавата и правото БАН, том VII, 2012г.)

Grigorova, S., "Practical problems of the new Family Code", S., 2011 (Оригинално заглавие: Григорова, С., „Практически проблеми на новия Семейен кодекс“, С., 2011.)

Nenova, L., "Family Law - Interpretative Reference", S. 1990 (Оригинално заглавие: Ненова, Л., „Семейно право- тълкувателен справочник“, С. 1990г.)

Staneva, A., "Restriction and Deprivation of Parental Rights", S., 1990 (Оригинално заглавие: Станева, А., „Ограничаване и лишаване от родителски права“, С., 1990г.)

Frenkeva, M., "Dimensions of psychological counseling in children of divorced parents", In: "Family and solidarity between generations", Institute for Population and Human Research, BAS, S. 2013, pp. 383-391. (Оригинално заглавие: Френкева, М., „Измерения на психологическото консултиране при деца на разведени родители“, В: „Семейство и солидарност между поколенията“, Институт за изследване на населението и човека БАН, С. 2013, с. 383-391.)